

Munkabüntetések a huszadik században

E dolgozatban szakítani kényszerülünk a már oly sok részt megélt történeti sorozatunk historikus módszerével: a 20. század munkabüntetéseinek időrendbe szedett korrajza ugyanis kusza, áttekinthetetlen ábrát ad. A politikai, jogi stb., szempontból kettévált, többszörösen megosztott világ munkabüntetéseinek bemutatása a formai megoldások párhuzamosságai révén óhatatlanul ismétlődéseket eredményezne. Ez pedig elfedné a tartalmi, büntetéstanai másságot, és a felismerhetetlenségig széttördelné a pönológiai vonulatok ívét. Holott mondandónk lényege épp büntetéstan újdonosságok felmutatása. Ennek érdekében – vállalva az önkényes kategorizálás vádját – vesszük sorra a munkabüntetések 20. századi modelljét.

Előbb a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásán belüli munkáltatást vizsgáljuk meg. E területen nem mutatható ki a 20. század társadalmi-technikai forradalmaihoz fogható, meghökkenítő újdonosság. Hisz a világ „élenjáró” egyhatodán megszervezett büntetésvégrehajtás, s ezen belül a munkáltatás nem különben hosszú időn át a szó legszorosabb értelmében a „kisajátítók végső kisajátítását”, az osztályellenség megsemmisítését jelentette. S ez nem új, hanem nagyon is ősi börtönfunkció. Nem értékelhető nóvumként az észak-amerikai kontinensen terjedő ún. börtönprivatizáció sem, mert ez nem más, mint a 19. század hajnalán dívó bérbeadási rendszer felmelegítése. Valóban modellértékű megoldások a szabadságelvonás nélküli munkabüntetések körében születtek. Ilyen például a szovjet típusú javító-nevelő munka, illetve a hetvenes évek közepétől Nyugat-Európában felfedezett ún. közérdekű vagy közhasznú munkabüntetés.

Munkáltatás a szabadságvesztés alatt

Nagy a csábítás a sommás megállapításra: „nincs új a Nap alatt”. A visszatérő pönológiai munkákban immáron szólamszerűen felbukkan a büntetések – korszakoktól független – hasonlósága, s e vélekedés a munkabüntetésekkel kapcsolatban fokozottan igaznak látszik. Lám, a 20. században sincs másképp, a munka valamiképp a szabadságkorlátozáshoz kapcsolódva létező büntetési nem. De ha ellenállunk a hirtelen kinyilatkoztatás kísértésének, akkor kiderül, hogy csupán arról van szó: a szabadságvesztés alatti munkáltatást gyökeresen nem változtatta meg ez a század. Noha voltak formai, sőt tartalmi elképzelések is a megújítására.

A munkáltatás maga is a fogvatartás külső és belső körülményeinek a rabja. Ez adja az állandóság nagyon is valóságos látszatát. Kezdjük a bizonyítást a büntetésvégrehajtási munka formáival. Valóban sokféle – szinte rendszerez-

hetetlen – foglalkoztatás létezik ma, szerte a világon. Ezek általában komoly lemaradással követik a szabad életbeli technikai, technológiai fejlődést. Ennyi változás bizonyosan kimutatható. De büntetéstani szempontból nem ez a lényeg. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatti munkáltatásnál a dolog veleje az: mennyiben felel meg a büntetési célnak, mennyivel segíti elő a szankcióval elérni kívánt hatás megvalósulását? Hogy elkerüljük a 20. század térben és időben változó, ugyanakkor egymás mellett élő pönológiai felfogásainak gomolygásában való eltévelyedést, ismét egyfajta egyszerűsítéssel kell élnünk.

A fent említett sokszínűség két – már a századfordulón kirajzolódó – modellel, a tettbüntetőjoggal és a tettesbüntetőjoggal írható le. Ismeretes, hogy az elkövető szabad akaratán alapuló tettarányos megtorlást hirdető, ún. klasszikus büntetéstani iskola ellen több hullámban indítottak támadást a tettes személyiségét központba állító, a büntetést ehhez igazító, megelőzés-centrikus, ún. reform büntetőjogi felfogás hívei. Nyilvánvaló, hogy a végcél – alapvető különbözősége – az egyik oldalon a múlt bűnéért viselt felelősség, a másikon a jövőbeli magatartás formálása – miatt teljesen eltér a szabadságvesztés alatti munkáltatás rendeltetése is. Könnyen belátható, hogy más jellegű foglalkoztatást, munkaszervezést igényel a represszív felfogás, mint a társadalmi beilleszkedést elősegíteni vágyó preventív tan.

Mindazonáltal a két teória közeledett egymáshoz. Hiszen az utóbbi évtizedekben a legbigottabb tett-büntetőjogász sem vallja – legalábbis Európában –, hogy a munkáltatás tükrözze a megtorlást. A fizikailag elcsigázó, kegyetlen foglalkoztatás helyébe, szinte ugyanazon logika nyomán, a társadalomnak okozott kárt megtérítő munkáltatás igénye lépett. E hasznossági elv szolgált a a büntetésvégrehajtás mindennapjaiban összekötő kapocsként a két egyébként szélsőséges büntetéstani iskola között. A tettes-büntetőjog századfordulótáji tétova, jogirodalmi kísérletei után, a második világháborút követően, a válságkezelésben immár jártas polgári állam az ún. jóléti társadalom küszöbén komolyan kacérkodott a reform büntetőjogi tanok gyakorlati átültetésével.

A nagy nemzetközi bűnügyi társaságok¹ aktív közreműködésével – különösen a stabil gazdasági háttérrel rendelkező USA-ban, illetve Skandináviában – előretört a hatvanas évek közepén az ún. treatment-ideológia.² Az ennek szellemében kiformált szankciórendszer nélkülözött minden büntető jellegű ráhatást. Sajátos orvosi-pszichiátriai-pszichológiai-pedagógiai csoportos kezelést jelentett, amiben vajmi kevés szerephez jutott a munkáltatás. Költségvetése és a vártnál jóval alacsonyabb hatékonysága miatt azonban a hetvenes évek végére megbukott az adófizetők ellenállásán.³

A „jótékony állam”-hoz fűzött remények túlélték a treatment kudarcát, hisz a legtöbb helyiütt gyökeret vert a társadalomba való visszavezetés eszménye: a reszocializációs ideológia. Ez tükröződik az Európai Büntetésvégrehajtási Szabályzat szövegében is, mely zsinórmértékül szolgál az Európa Tanácshoz tartozó országok számára.⁴ A reszocializáció szellemében működő büntetés-

¹ Ma négy nagy nemzetközi társaság létezik: a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság, a Nemzetközi Kriminológiai Társaság, az Új Társadalomvédelmi Mozgalom és a Nemzetközi Börtönügyi Társaság.

² Lásd cikksorozatunk tanulmányát a Mószertani füzetek 1985/1-es számában!

³ Részletesen ír a folyamatról J. f. Hall-Williams: A büntetésekre, a bűnözők kezelésére és megjavítására vonatkozó mítoszok c. tanulmányában (Jogtudományi Közöny 1976/12), Gönczöl Katalin: A „rehabilitációs” ideológia csödje – börtönreformok az amerikai kontinensen c. értekezésében (Jogtudományi Közöny 1977/12) továbbá Denis Szabó: Kriminológia és Kriminálpolitika c. könyvében, mely 1981-ben jelent meg a Gondolat Kiadónál.

⁴ Vö.: Régles pénitentiaries européennes (Conseil de l'Europe) Strasbourg, 1987.

végrehajtási rendszer erőteljesen épít egy olyan típusú munkáltatásra, amely fel tudja készíteni az elítéltet a szabad életre, hisz olyan szakmai jártasságot biztosít számára, amely megkönnyíti majdani beilleszkedését. A rabfoglalkoztatás e módja – miként annyi sok nemes eszme – megfeneklett a valóság, a lehetőségek évszázada ismert akadályain.

A külső gazdasági körülmények szorítása elkerülhetetlen: a fellendülés és a hanyatlás szabadpiaci görbéje mellett hol erősebben, hol gyengébben, de hat a versenytalalom, bent pedig a rabmunkaerő adottságai – pontosabban iskolázatlansága – kérlelhetetlenül behatárolják az átképzés lehetőségeit. Így végső soron a gyakorlatban ez a koncepció sem képes többre, mint amire az ismét elterjedőben levő neoklasszikus büntetőjogi felfogás vállalkozik: nevezetesen a fent említett minimál-hasznosság biztosítására. Sokan úgy teszik fel a kérdést, hogy egyáltalán alkalmas-e a fogvatartás körülményei között a munkáltatás másra, mint a rabtartás egy részének fedezetéül szolgáló, és az elítélt idejét viszonylag hasznosan lekötő foglalkoztatásra.

Az Elbától nyugatra lefegyverzően őszinte ám roppant pesszimista a helyzet értékelése. A külső adottságok és a belső lehetőségek szötte kényszerhálóban vergődik a munkakényszert nem, de a szabad életszéli munkanélküliséget elfogadó rabmunkáltatás. Tulajdonképpen ilyen kényszerülte megoldás a börtönök privatizálása is. Az állami bv-intézetek túlzásfoltossága⁵ elől a kormány a börtönök magánkézbe adásával menekül. A költségvetési rendszer szorításában alternatívának tűnik egyes közkiöltségek magánvállalkozókra hátrítása.

E megoldási mód leginkább az USA-ban terjed. Napjainkban közel két tucat börtönt adtak magánkézbe. Az állam szerződést köt egy vállalkozóval, s ezzel voltaképp áruba bocsátja az elítéltek munkaerejét. 1986-ban például naponta és elítéltenként 14–33 dollár közötti összegért. Akárhogy csúrikszavariják, magyarázzák a dolgot, a módszer ismerős – a 19. század végén elutasított bérbeadási rendszer felújításáról van szó. Az idestova kétszázéves polgári jogállamiság számára feloldhatatlan az az ellentmondás, amely az állami büntetőigény magánvégrehajtás útján történő érvényesítése között feszül.

Persze az emberi jogok oltalmára kínosan ügyelő 20. századi polgári kormányzat amit elenged a réven, azt behozza a vámon. A szerződésben ugyanis kikötik, hogy a vállalkozó a büntetés tartalmával és körülményeivel kapcsolatos tulajdonosi jogosítványait csak korlátozottan érvényesítheti, mert a fegyelmi fenytés, a feltételes szabadságra bocsátás és általában a fogvatartottak alapellátása és kezelése a „független” közigazgatás hatáskörébe tartozik, azaz állami feladat.⁶ Mindamellet a fogvatartottakat megilletik a polgári rendszerben már hagyományos jogorvoslati lehetőségek. A bíróságok előtt a büntetésvégrehajtáson belüli szabadságfok terjedelme és a bánásmód mikéntje ellen egyaránt kifogást emelhetnek.

Komoly alkotmányos garanciái ellenére sem értékelhetjük másként a börtönprivatizációt, mint a problémák „szönyeg alá söprését”, hisz semmi másra

⁵ Nem voltak véleülenenek a hetvenes évekbeli amerikai és francia börtönözadások. „Zajos, tetves, fűtés és világítás nélküli lyukak” – írja egy amerikai szerző a nyolcvanas évek elején a börtönzárakról. Majd szinte mindennapos esetként találja az alábbiakat „az egyik elektródot az elítélt lábujjára, a másikat a péniszére erősítették, és kurbli telefonnal áramot generáltak”. Lásd Gentry, J. Th.: A panopticon újjászületése: a magánbörtönök ellenőrzési problémái c. írását a The Yale Law Journal 1986/2-es számában (fordítás).

⁶ Könnyen belátható: a magánvállalkozó abban érdekelt, hogy a legjobb munkaerőt válogassa ki, s azt a lehető leghosszabb ideig foglalkoztassa. Így tehát szükségképpen ellensége mindenfajta büntetés csökkentésének.

nem törekszik, csak az állami börtönök túlzásfokosságának csökkentésére...

És mi volt, mi van Keleten? Fájó, de az eddig különbnek hirdetett szocialista büntetésvégrehajtás munkáltatási gyakorlata nem ad okot büszkélkedésre. A szovjet mintájú szabadságvesztés-büntetés ugyan már 1917-ben meghirdette a burzsoá börtönféltisizmus megszüntetését, de a gyakorlatban javító-nevelő munkatelepekkel, illetve lágerekkel hálózta be a birodalom keleti részét – már a húszas évek közepére. Hamar elszakadt egymástól – nemcsak a távolság okán – az elmélet és gyakorlat. Marx még ezt írta „... a rabok megjavításának egyetlen eszköze a termelőmunka”. Visinszkij olvasatában ez így hangzott „... nem olyan munka, amely kiszikkasztja az ember eszét és szívét”, hanem – írja 34-ben – „olyan varázslatos, mely a hitvány látszatlétből és jelentéktelenségből hőökké formálja az embert.” S közben százazreket hajtottak ingyenes rabmunkára, százazrek senyedtek vasút, gyár, illetve csatorna-építkezésem, bányákban vagy fakitermelésen léthatár alatti ellátás mellett.⁷ Persze az is történelmi tény, hogy dúlt a polgárháború, és a fronton küzdők ellátása alig volt jobb. Az intervenció legyűrése után pedig az önkéntes szabad emberekből toborzott rohambrigádok tízezrei hasonló körülmények között vettek részt az építőmunkában.

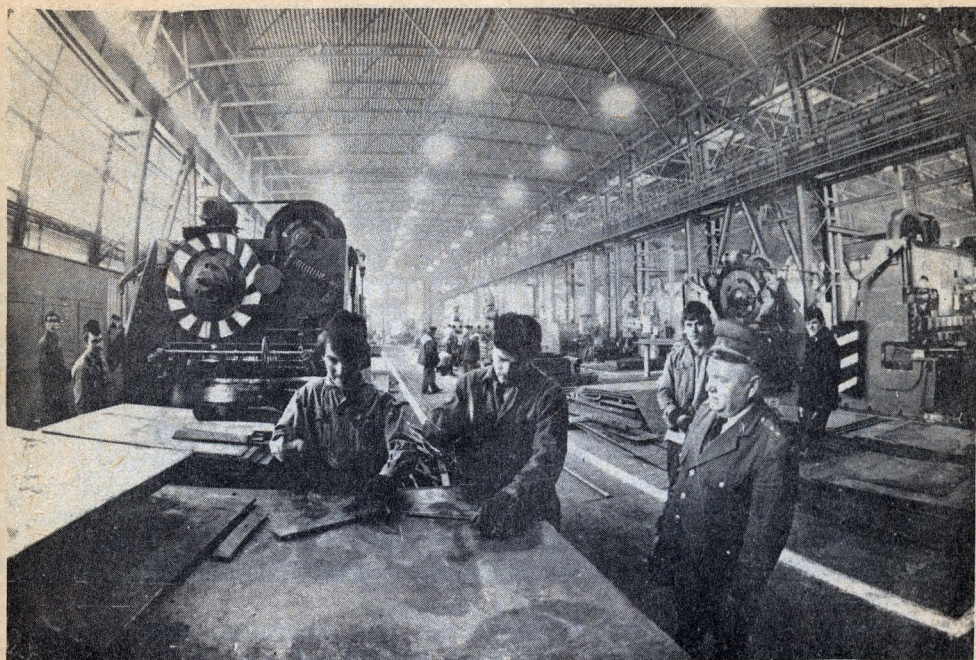
Nyílt proletárdiktatúra tombolt. Büntetőjogi úton is folyt a kisajátítók kisajátítása, s e logikából eredően a volt uralkodó osztály tagjainak kétkézi munkára fogása. A gazdasági érdekek is ilyen irányba hatolt. Az új típusú társadalmi berendezkedés anyagi-műszaki bázisának megteremtése soha nem látott tömegek irányított tevékenységét igényelte. A sztálini korban az egyre nagyobb lyukú politikai szűrő – osztályellenségévé vagy osztályidegenné minősítve – milliókat sodort – bírói ítélettel vagy anélkül – a lágerek kerítése mögé. Oda, ahol e bélyeg meghatározta a bánásmódot és a munkavégzés mikéntjét is. Pusztító körülmények – elhelyezés, ellátás stb. – és kíméletlen munkairam dukált „a nép ellenségeinek”.⁸ Kegyetlensége miatt sokkal inkább egy elnyújtott halálbüntetésnek felelt meg, mintsem a szó igazi értelmében vett szabadságvesztés-büntetésnek. Ugyanakkor teljes a paradoxon, hiszen kint sincs szabadság...

A Hruscsovval beköszöntő „szocialista törvényesség” megszelídítette a rendszert, bezárta a lágereket, s valódi szabadságvesztéssé alakította a javító-nevelő munkatelepeket, egyszóval humanizálta a végrehajtást. De a munkáltatás gazdaságossági mutatóinak büvkörén nem tudott túllépni. Az azóta eltelt több mint negyedszázad alatt bizonyára, ha nem is töretlenül, de tovább folytatódott a büntetésvégrehajtás emberarcúsítása, s benne a munkáltatás korszerűsítése. A büntetési cél legutóbbi meghatározása, a társadalomba való visszavezetés, már európai léptékű. Sajnálatos módon a különböző fokozatok az ott végzett fizikai munka nehézsége alapján térnek el egymástól. A „szigorúbb rezsim-keményebb munka” elvén túl a kételyeket a reszocializáció hatásosságában az is növeli, hogy a kedvezmények alapvetően a munkateljesítményektől függenek mindmáig.

Ha megnézzük a honi büntetésvégrehajtási munkáltatás elmúlt negyven évének fordulópontjait, azt látjuk, mindaz megismétlődött kicsiben, ami a Szovjetunióban történt. A „gyűlöld, ne csak őrizd!” ötvenes évekbeli jelszava a hadikommunizmus kaptafájára húzott szovjet mintát másolta le, vagyis az

⁷ Jobb híján lásd Szolzsenyicin: A Gulag szigetcsoport c. könyvét. Új Idő Kft. Bp., 1989.

⁸ Az osztályharc élesedik – sztálini tétel nyomán a harmincas évektől az OGPU kése már a Párt testébe vágott.

Acélszerkezeti üzem Sándorházán

osztályellenség izolálását, és kemény, jóvátétel jellegű megdolgoztatását tűzte ki célul.⁹ Az 55-ös, majd az 59-es bv-szabályzatok a fióksztáláni rendszer csődjé után hirtelen igen nagyigényű, a reszocializáció szempontjából rendkívül tetszetős bv-feladatokat kezdtek emlegetni. El kell érni – írták –, hogy az elítélt megbánja bűncselekményét, hogy fegyelmezett és rendszerető legyen, hogy megszeresse a munkát, hogy megtartsa a törvény és a szocialista együttélés szabályait, védje-ővja a társadalmi tulajdont, tisztelje rendszerünket.¹⁰

A szakirodalom zsong a pedagógiai optimizmussal telített, makerenkói módon átnevelt, új típusú szocialista embert hirdető tanulmányoktól.¹¹ Ugyanakkor a büntetésvégrehajtás gyakorlata egészen más szellemű. A központi tervlembontás merevségeihez illeszkedő bv-munkáltatás igazi mércéje nem a lélek megfoghatatlan átalakítása, hanem a kívánság szerint felfelé mozgó gazdasági mutató. Ennek rendelték alá a büntetésvégrehajtás egészének működését, s talán az sem véletlen, hogy a börtön kategóriája mellett – hosszú időn át – a másik rezsimit bv-munkahelynek nevezték.

A 66-os bv-kódexet felváltó, hatályos 79-es tvr. bár neveléssé szelídítette az átnevelés követelményét¹², de az évtizedek alatt meggyökeresedett mun-

⁹ Hazánkban a népbíróság vezette be a kényszermunkát. Mondván: akik okozói voltak Magyarország lerombolásának, azok vegyenek részt a felépítésében is. Hasonló ideológia társult az internálásokhoz.

¹⁰ Vesd össze a 8/1959. BM számú utasítással!

¹¹ Pál László: Nevelés és büntetésvégrehajtás. Szabó András: A nevelő-, átnevelő intézkedések és a büntetőjogi szankció.

¹² Lásd erről bővebben: A büntetésvégrehajtási nevelés fejlesztési koncepcióját (szerk.: Kabódi Csaba)! MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Bp., 1984.

káltatás-, illetve hasznosságcentrikusság maradványait képtelen volt felszámolni. Az intézeten belüli elhelyezés (zárka- és brigádközösségbe kerülés), a jó magaviseletet meghatározó ismérvek (melynek alapján a fogvatartott feltételes szabadságra bocsátható), a fegyelmi fenytetéshez vezető út – ma is zömmel az elítélt munkavégzési szándékától, készségétől, illetve ennek hiányától függ.

A szocialista büntetőjoghoz eledlig hozzátapadó reszocializációs célkitűzés gyakorlati ellehetetlenülésének tényével nyíltan szembenéz a 86-os bv-munkáltatási koncepció. Megfogalmazza a továbblépés igényét, és kimondva-kimondatlanul számol a követelmények és a valóság hosszabb távra szóló különválásával. A bv-munkáltatás jó néhány ellentmondása ugyanis állandósulni látszik. Így a munkára kötelezett fogvatartottat – tekintet nélkül annak szak-képzettségére, munkaképességére – a büntetésvégrehajtás foglalkoztatni köteles, a termelést ehhez az elváráshoz kell igazítani; a fogvatartottak létszáma, összetétele – különösen a rövid büntetési időtartam miatt – állandóan változik, s ez szintén csökkenti a munkáltatás eredményességét. Nehezíti a helyzetet, hogy az elítélt szakképzettsége gyakran nem hozható összhangba a termelés igényeivel. Végezetül, fontos visszavezető tényező a kényszerelemek kikerülhetetlensége. A fogvatartott nem választhatja meg a munkahelyét, ezért az esetek túlnyomó többségében nem tud azonosulni a munkájával. Ritkán lép fel önállóan, ritkán kezdeményez, a munkaköri előírásokat kényszer hatására hajtja végre.¹³

Az ilyen kényszer jellegű foglalkoztatás nem kedvelteti meg a munkavégzést. Az elsajátított szakmai ismeretek legtöbbször nem használhatók a szabad életben. S a kör így bezárul. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásán belül minden olyan munkáltatás, mely elsődlegesen gazdasági haszonra törekszik „öngölt lö”, mert mindenképpen sikertelen: vagy a reszocializáció szempontjából, vagy már gazdaságilag is. Az lenne megoldás, ha a büntetés letöltése után az elítélt konvertálható szaktudással bírna. Ám ez nem hagyományos munkáltatást, inkább szakmai képzést feltételez, igényel. Tehát se Keleten, se Nyugaton nincs újdonság. Még mindig a büntetésvégrehajtás alatti munkavégzés az egyike a legelidegenedettebb munkaformának.

A javító-nevelő munka

1919-ben a szovjet–orosz büntetőjogban jelent meg először a „szabadságvesztés nélküli” javító-nevelő munkabüntetés. Lenin felfogásában a polgári büntetési rendszer börtöncentrikusságának tagadásaként jött létre¹⁴, de megcsillant benne a proletár-hatalomátvétel naiv optimizmusa is. Hisz a marxizmus tanítása alapján hittek abban, hogy a kizsákmányolás felszámolása együtt jár a bűnözés megszűnésével, de legalábbis jelentős mértékű csökkentésével. A várt, minden eddigi társadalmi formációtól eltérő, fényes és dicső fordulat helyett a kívülről támadó, belsőleg bomlasztó ellenség közvetlen fenyegetésének árnyéka vetődött az orosz földre. A fehérek elleni vörös terror diktatórikus végetlensége s kegyetlensége mellett keresték a még létező, eredendően optimista hit jegyében a megtévedt munkásra kiszabható büntetési minimumot. Így született meg a javító-nevelő munkabüntetés...

¹³ Részletesen megtalálható „A büntetésvégrehajtási munkáltatás fejlesztési koncepciójában és a „koncepció megvalósítására vonatkozó intézkedési terv”-ben. IM Módszertani füzetek 1987/1..

¹⁴ Sargorodszkij, M. O.: A büntetőjogi büntetés II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1960.

Szőlőmetszés Államposztán

Könnyű persze utólag, hetven év távlatából átlátni a megoldás ellentmondásosságát. A kapitalizmus rendszerét megtagadva, a polgárság által felmagasztalt szabadságjogok elvonásából felépülő büntetési rendszert elutasítva a pönológia kényszerpályán mozgott. Elméletileg nehéz megindokolni, hogy az új rend vezérelve a munka „mint becsület és dicsőség dolga” miként válhat az uralomra jutott osztályt fenyegető büntetési nemmé, de (jog)politikailag nem volt más választás. Tudjuk, hogy e forrongó kort nem a kiérlelt tudományos tételekből fakadó programok, hanem a politika elvi aggályokat félresöpörő, napról napra változó „kézivezérlése” határozta meg.

A pragmatikus lenini elképzelés szerint a javító-nevelő munkát azokkal a dolgozókkal szemben kell alkalmazni, akik rendszeres munkavégzők és bűncselekményük nem igazán súlyos.¹⁵ A proletárbíróság azzal, hogy az elítélt munkajogait korlátozza, külön megszervezett munkára küldi, személyét a munkahelyi kollektíva felügyelete alá helyezi, béréből pedig egy részt elvon – eléri, hogy visszatartja ezeket a proletárokat a bűnelkövetéstől.¹⁶ Politikai nyomásra a párt VIII. kongresszusán elfogadott program azt ajánlotta, hogy helyettesítsék szabadlábbon végzendő kötelező munkával a szabadságvesztést, ezért azután gyakrabban kezdték alkalmazni.¹⁷ A táblázat értelmezéséhez meg kell jegyeznünk: a statisztika titkosságán túl az is torzítja a „valóságot”, hogy a „hivatalos” uralkodó osztály elleni „szolid” büntetőjogi fellépést mutatja csak, másokkal – akár ugyanezen réteg osztályellenségévé minősített tagjaival – szemben, egészen más csatornákon folyt a leszámolás. Nem véletlen, hogy 1934-től, a sztálini nagy megtorlás kezdetétől elapad az adatforrás.

¹⁵ Leninszkij szbornyik. XIII. kötet. 85. oldal.

¹⁶ Lásd Sargorodszkij, M. O. idézett művének 125. oldalát!

¹⁷ Egy darabig külön működtek a proletáröntudaton alapuló és a hagyományos bíróságok. Az adatok egyébként Sargorodszkij idézett művéből (126–130. old.) valók.

A második világháborúból győztesként kikerülő szovjet rendszer exportálta a javító-nevelő munkabüntetést. Tulajdonképpen jellemző az is, hogy melyik népi demokráciában nem tudott gyökeret verni ez a büntetési nem. Jugoszlávia és NDK szankció-rendszerében nem ismeretes a javító-nevelő munka mint büntetés.¹⁸ Viszont önálló büntetés a bolgár Btk-ban meg a csehszlovákoknál. Az első esetben „szabadságvesztés nélküli javító-munkának”, a másodikban pedig „javító intézkedésnek” nevezik. A lengyel javító-nevelő munkának az a sajátossága, hogy a bíróság a nem társadalmi szektorban dolgozó elitét bérlevonás helyett meghatározott közmunka ingyenes elvégzésére kötelezi. A román Btk. definíciója „fogház-javító munkára kötelezéssel” tartalmilag az előbbihez hasonlít.

Dátum	A forradalmi népbíróság által hozott döntések száma %-ban	
	törvényszék	%-ban
1919	8,0	8,0
1920	23,0	7,5
1921	28,0	6,0
1922		19,6
1923		24,2
1924		13,6
1925		16,2
1926		14,0
1927		18,0
1928		22,0
1929		50,8
1930		56,9
1931		57,5
1932		54,2
1933		49,7
1934		56,9

Magyarországon az új, szocialista jellegű Btá 1950: II. tv. legnagyobb jelentőségű újításaként tartották számon a javító-nevelő munka bevezetését¹⁹. Intézkedésnek nyilvánították, mert célja kizárólag javítás és nevelés. E megfogalmazásból származott aztán minden későbbi bonyodalom. Bár a törvényi indoklás is utalt a javító-nevelő munkára kötelezettet sújtó korlátozásokra, pl. a bérlevonással járó hátrányra, mégis azt hangoztatta, hogy ez nem büntetés. Holott már a javító-nevelő munka alkalmazási feltételei is ellentmondtak e tételnek. E jogintézmény – öt évi börtönnél nem súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény miatt, az elkövető társadalmi helyzetének, a büntetett okainak és általában az eset körülményeinek figyelembevételével – akkor szabható ki, ha a büntetés célja szabadságelvonás nélkül is elérhető.²⁰

A javító-nevelő munkát hamarosan a szakirodalom és – előbb de facto, aztán de jure – az ítélkezési gyakorlat is büntetéssé nyilvánította.²¹ E jogvitán kívül azonban más okok is nehezítették a javító-nevelő munka nagyobb mértékű alkalmazását. Részint a javító-nevelő munka végrehajtására kibocsátott 1/1954. IM. sz. utasítás, részint a Legfelsőbb Bíróság elvi irányító tevékenysége (VII. sz. BEO) alapján csak azokkal szemben lehetett alkalmazni, akik állami vállalatnál, intézménynél, illetve állami gazdaságnál voltak munkaviszonyban.

A 61-es Btk-ban főbüntetéssé lépett elő a javító-nevelő munka, a különös részben 27 helyen fordult elő alternatív büntetesként. Noha a büntetés a kó-

¹⁸ Lásd az Európai szocialista országok büntető törvénykönyveit (szerk.: Horváth Anna)! MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Bp., 1973.

¹⁹ Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1984. 46. és kőv. old.

²⁰ Gondoljuk végig, ha a javító-nevelő munka alkalmazásával el kell érni a büntetés célját, akkor nehezen állja meg a helyét az indoklás említett tétele, mely kizárólag a javítás-nevelést forszírozza.

²¹ A javító-nevelő munka büntetés jellegét a törvényhozás az 1959. évi 39. számú tvr-ben ismerte el. A Bta rehabilitációs szabályait módosító tvr. a javító-nevelő munkához fűződő „büntetett előélet” hátrányos következményei alóli mentesítésről külön rendelkezett. A bírói gyakorlatban 1954-ben érte el a javító-nevelő munka a legmagasabb arányt, a 11,4%-ot.

dex szándéka szerint elvileg mindenkivel szemben alkalmazható²², az ítélkezési gyakorlat továbbra is élt mindazokkal a korlátozásokkal, amelyek korábban is gátolták a jogintézmény szélesebb körű elterjedését. Így nem foganatosították magánmunkáltató alkalmazottjával, nem megfelelő egészségi állapotú egyénnel, számos foglalkozás gyakorlójával, vezető állásúakkal, nyugdíjkorhatárt elértekkel, s többnyire munkaviszonyban nem állókkal szemben.²³

A szakirodalomban időről időre visszatérő aggályokra, melyek az intézmény felszámolásának igenléséig is eljutottak néha, a 71-es büntetőjogi novella a Btk módosításával adta meg a választ: vagyis a javító-nevelő munka új formáját, a munkatelepen való végrehajtás lehetőségét ajánlotta. A novellának ez a rendelkezése soha nem lépett hatályba, nem készült el ugyanis az igazságügyi miniszter érvénybe léptető rendelete. Viszont a gondolat az új, 78-as Btk előkészítése során ismét felmerült, amikor a kodifikációs előmunkálatok a hagyományos javító-nevelő munka pontos klinikai kórképét felrajzolták²⁴.

Legtöbben a megszüntetve megőrzést látták helyes megoldásnak. A hagyományos javító-nevelő munka elemeit be kívánták építeni a próbára bocsátásba és a felfüggesztett szabadságvesztésbe, a munkatelepi javító-nevelő munkát pedig szabadságkorlátozással, félszabad intézményként, önálló büntetési nemmé akarták alakítani. A szakmai tömegnyomásnak engedve a kodifikációs főbizottság kimondta: „a javító-nevelő munkát mint önálló büntetési nemet meg kell szüntetni!”

A kodifikáció legnagyobb meglepetése az volt, hogy az új, 1978. évi IV. törvény lényegében átvette a 61-es Btk szabályait. Bár a javító-nevelő munka alkalmazási körét 27-ről 83 különös részi esetre terjesztette ki, nem változtatta meg sem a végrehajtásnál szóba jövő munkalehetőségeket, sem a büntetéssel együttjáró hátrányokat. Ezért aztán a bíróságok nem tudtak mit kezdeni a megőrzött, hagyományos javító-nevelő munkabüntetéssel, s így állandósult a korábbi években kijegecesedett 3–4%-os gyakoriság.

Tehát negyedszázados léte ellenére nem tudta helyettesíteni e jogintézmény a szabadságvesztés-büntetést, megmaradt részletfizetéses pénzbüntetésnek. Úgy tűnik, igaza volt annak, aki a 78-as kodifikáció során azt mondta, ha nem változtatnak szabályain, a javító-nevelő munka nem a „megszüntetve megtartás”, hanem a „megtartva megszüntetés” irányába fog haladni.

A javító-nevelő munka telepszerű végrehajtási módját, bár nem intézményesítette a 78-as Btk, a jogalkotó hatalom nem felejtette el. A szakma meglepetésére, minden különösebb előkészítés nélkül, 1984-ben bevezette a szigorított javító-nevelő munkát.²⁵ Ez azt jelentette, hogy az elítélt kijelölt munkahelyen köteles dolgozni, meghatározott helységben köteles tartózkodni, és a bv. által fenntartott szálláson köteles lakni. Ez semmiképpen sem szabadságvesz-

²² Az 1962. évi 10. számú tvr. engedve a szakirodalom követeléseinek, lehetővé tette a büntetés végrehajtását az állami szerveken kívül a szövetkezeteknél is, az eddigi munkahelyen kívül a kijelölt munkahelyen is.

²³ A javító-nevelő munkának, az éles viták ellenére jót tett az új szabályozás, mert alkalmazásának többéves 15% körüli részaránya még 1971-ben sem csökkent 13,5% alá.

²⁴ A gyakorlat főbb hibái: a kollektíva közömbössége, a vezetők ellenőrző magatartása, a közösség tájékoztatásának, az elítélt érdekeltségének, a munkahelyen kívüli elvárásoknak a hiánya. Lásd bővebben Ficsor Mihály: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztése és a javító-nevelő munka c. cikkét a Magyar Jog 1975/1-es számában!

²⁵ Vessd össze az 1984. évi 19. és 21. számú tvr-t, a 3/1985. IM sz. rendeletet és a 118/1985. IM sz. utasítást!

tést helyettesítő szankció, inkább vegyes jellegű, ún. félszabad intézmény, mely őseinek legrosszabb „génjeit” hozta magával: a munkátlanok munkával való nevelésének kissé abszurd gondolatát, meg a szabadságelvonással járó összes gondot²⁶.

Az elítélt nem értette ezt az új szankciót, a büntetésvégrehajtás nem tudott vele mit kezdeni,²⁷ hisz szervezetileg és főként szellemében arra rendeltett, hogy fegyverrel őrizze, hogy bezárja az elítéltet. Így ezzel a félszabad végrehajtási móddal szemben értetlenül állt. Tulajdonképpen a bírói kar sem tette magáévá a jogalkotói szándékot, mert az elítélteknek csak 0,5–1,5%-át sújtotta a szankciónemmel. Az egykor markánsnak minősített véleményt ma már sokan magukénak érzik: a szigorított javító-nevelő munka a válságba jutott politikai rendszer türelmetlenségének megnyilvánulása a munkakerülők iránt.

Három évvel később – újfent a szakmai körök megkérdése nélkül – jelent meg a honi büntetési rendszerben a javító-nevelő munka legfrissebb formája: a közérdekű munka²⁸. Bizonytalán nyugati ihletre született, mégis nagyon keleti lett. A hagyományos javító-nevelő munka albéreteként, jobbára speciális végrehajtási módként funkcionáló közérdekű munka valódi szabadságkorlátozással járt, s távolról sem volt önkéntes, mint nyugati változata. „A közérdekű munkát hetenként egy napon, a heti pihenőnapon vagy szabadnapon, díjazás nélkül végzi az elítélt.” Kétségtelen, hogy ezen öszvér megoldás miatt a bíróságok a jogintézmény bevezetésének első évében alig két tucat elkövetővel szemben tudták csak alkalmazni a közérdekű munkára kötelezést²⁹.

A javító-nevelő munka jelene messze nem problémamentes. Jelenénél csak a jövője sötétebb. A magyar kormányzat által 1976-ban elfogadott és kihirdetett nemzetközi kötelezettségvállalás szerint a kényszermunka, nevezik bár javító-nevelőnek, tilos.³⁰ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya szempontjából a kényszermunka fogalma kiterjed minden olyan tevékenységre vagy szolgáltatásra, amelyet büntetés terhe alatt követelnek, és amelyre az érintett személy nem szabad akaratából vállalkozik. Az Európa-ház kapuján kopogtatva tudomásul kell venni annak szabályait. Ezeknek pedig a szigorított javító-nevelő munka, akárcsak a hagyományos javító-nevelő munka sem felel meg. Az európai standarddal csupán az olyan közérdekű munkára kötelezés egyeztethető össze, amelyet az elítélt beleegyezésével szab ki a bíróság.

A közérdekű munkára kötelezés

A szabadságvesztéssel járó büntetések alternatívájaként számbajövő jogintézmények közül a legreménykeltőbb megoldásnak az ún. közérdekű vagy köz-

²⁶ Eredetileg csak a közveszélyes munkakerülőket fenyegette. 1987-től alkalmazni lehetett a lopás, csalás, orgazdaság, üzletszerű kéjelgés, kitartottság, tiltott szerencsajáték, tartás elmulasztása és üzérkedés bizonyos eseteiben. 1989-től pedig megszűnt épp a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára tekintettel a közveszélyes munkakerülés pönalizálása.

²⁷ Voltak mindenféle kísérletek, de a bv-apparátus számára elfogadhatatlan maradt ez a „jaza” rendszer, ezért feltétlenül be akarták építeni a bv-rezsimek közé.

²⁸ Lásd bővebben a 9/1989 IM számú rendeletet!

²⁹ 1988-ban a fővárosban és tíz megyében alkalmazták. 37 esetből ötöt változtattak át szabadságvesztésre, egy félbeszakítás és két ún. függő ügy volt. Zömmel lopás, de – szemben a nyugat-európai gyakorlattal hazánkban – ittas járművezetés miatt is kiszabták. A közmunka honunkban úttisztítást, parkrendezést, konyhai és egyéb segédmunkát jelent.

³⁰ Vö. a 1976. évi 8. sz. tvr-rel!

hasznú munkára kötelezés tűnik.³¹ Ezt az új, pontosabban újszerűen szabályozott szankciónemet, legelőször 1975-ben vezették be Angliában, ma már viszont közel egy tucat nyugat-európai országban ismerik. Sőt, mi több, napjainkra kiderült, hogy többféle pönológiai funkcióra is alkalmas: így lehet az elítélés elkerülésének eszköze, lehet a szabadságvesztés alternatívájaként önálló főbüntetés, végül pénzbüntetést helyettesítő megoldás.

Az NSZK-ban és Hollandiában már az ügyész jogosult arra, hogy – bírói hozzájárulás mellett – a vétség miatti vádat visszavonja, s egyben kötelezze a vádlottat közérdekű munka végzésére. Hollandiában és 1986 óta Luxemburgban a bíróság próbaidőre elhalaszthatja vagy felfüggesztheti a legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztés-büntetés kimondását, s helyette elrendelheti a közérdekű munkára kötelezést. Az NSZK-ban e jogintézményt a próbára bocsátással kapcsolták össze.

A közérdekű munka bíróság által kimondható főbüntetés, mégpedig olyan bűncselekmény miatt, amelyet a törvény egyébként börtönbüntetéssel fenyeget. E formájában tehát egyértelműen a szabadságvesztés alternatívája, mondhatni úgy is: riválisa. Angliában 40–240 óra ingyenes közmunkát jelent. 1983 óta 16 év feletti fiatalkorúakkal szemben is alkalmazzák, de őket maximum 120 órára ítélik, melyet 12 hónap alatt kell teljesíteniük. Franciaországban teljesen az angliával megegyező módon alkalmazzák e jogintézményt, 18 hónap alatt 40–24 órát, 12 hónap alatt pedig 20–120 órát kell a megbüntetettnek ledolgoznia. Portugáliában a három hónapnál nem súlyosabb szabadságvesztés-büntetés helyett mondható ki, 9-től 180 óráig.

A portugál törvényhozó meglehetősen szűkmarkú volt, amikor három hónapban maximálta a helyettesíthető szabadságvesztés időtartamát. Az angliai és a francia törvények egyáltalán nem rendelkeznek a „plafonról”. Bár Angliában az első perctől kezdve nyilvánvaló volt, ha a törvény meghatározott büntetést ír elő, pl. minősített emberölésnél életfogytig tartó szabadságvesztést, akkor nem lehet a közérdekű munkára kötelezést alkalmazni. A bírói gyakorlat később kimunkálta az elveket, hogy mely bűncselekmény miatt, mely bűnelkövetővel szemben nem célszerű fogyanatosítani e büntetési nemet.³²

A franciáknál minden olyan vétség miatt alkalmazható, melyet két hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyeget a törvény, sőt olyan büntett miatt is, amelynél az enyhítő körülmények ún. korrekciós büntetés kiszabását teszik lehetővé. Az NSZK-ban legfeljebb a két évig terjedő szabadságvesztés-büntetés helyett jöhet szóba a közérdekű munkavégzés, vagyis változatos a kép. Abban viszont megegyezik, hogy általában vagyon elleni, illetve közlekedési bűncselekmény miatt mondják ki a közmunkára kötelezést. Például, egy 1983-as angliai statisztika is ezt igazolja. 11 313 lopás, 5273 betöréses lopás esetében, 1883 kényszerítésnél, 1421 csalásnál, 2336 közlekedési vétség miatt alkalmazták e szankciónemet.

Pénzbüntetést helyettesítő funkcióban Luxemburg, Olaszország és az NSZK használja a közérdekű munkára kötelezést. E sorban az olasz és a német megoldás érdemel figyelmet. Olaszországban az 1981. évi törvény óta, ha a

³¹ A nyugat-európai megoldások ismertetésénél az alábbi műre, dolgozatra támaszkodtam. Nagy Ferenc–Cserhádi Ágota: Áttekintés a közhasznú munkavégzésről mint új, alternatív büntetőjogi szankcióformáról. Jogtudományi Közlöny, 1986/9., Pradel. J.: Le travail d'interet général en Europa occidentale apercus comparatifs. Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal 1986/3.

³² Például szexuális, erőszakos vagy narkomán elkövetőkkel szemben. Nem alkalmazták ittas járművezetők és szellemileg zavart személyek esetében sem.

pénzbüntetés behajthatatlan, akkor engedélyezni lehet az ún. ellenőrzött szabadságot, vagy az elítélt kérésére az ún. helyettesítő munkát. Ez a hét egy munkanapján ingyenes tevékenységet jelent a közösség számára. Persze ez csak akkor alkalmazható, ha a pénzbüntetés nem haladja meg az egymillió lírát. Az átváltási kulcs szerint 50 ezer líra felel meg egy napi munkának, tehát maximum 20 napi közérdekű munkára ítéltető valaki.

Az NSZK rendszere kissé más: az egy napi (tétéle) pénzbüntetés 6–8 óra munkával egyenértékű, s mivel a pénzbüntetés maximuma 360 nap a közérdekű munka időtartalma legfeljebb 2160–2880 óra lehet. E látszólag riasztó számok ellenére, például 1985-ben közel 7000-en választották a közérdekű munkavégzést a pénzbüntetés kifizetése helyett.

A közérdekű munka lényegét tekintve: közösség javára végzendő ingyenes tevékenység. Így lehet pl. Angliában a testi fogyatékosok intézeteiben vagy az aggok otthonában végzett karbantartó, fenntartó, illetve javító munka. De lehet a támogatásra szoruló idősek emberek házkörűli munkájához nyújtott segítség – kertművelés, festés, takarítás stb. – is. A többi ország is hasonló megoldásokat alkalmaz. Az elítéltekkel seholsem haszonérdekeltsgű, hanem szolgáltató munkát végeztetnek. Rendbehozzák a játszótereket, tisztán tartják a közterületeket, középületeket, néhol felhasználják őket régészeti-ásatási munkáknál, van ahol játékot csinálnak, erdőt gondoznak. Egyetemesen alkalmazott forma a hátrányos helyzetűek (idősek, szegények, elesettek) életterének (otthonának, kórházának, sportintézményeinek) fenntartásában való közreműködés.

A közérdekű munkára kötelezés mint sajátos büntetési nem újszerűsége abban áll, hogy alkalmazhatósága az eljárás alá vont személy beleegyezéséhez kötődik, és a végrehajtás irányításában döntő szerepet játszik a pártfogó. E szankciónem csak a kontinentális jogrendszerben újdonság, hiszen az angolszász büntetőeljárás – magánjogi gyökerei folytán – mindig is elfogadta a vádlott rendelkezési jogát, sőt az utóbbi időben ez – bizonyos alkuelemek³³ segítségével – meg is erősödött.

A pártfogó működése nem kapcsolódik kizárólag a végrehajtáshoz. Szerepe van a büntetés kiszabásában is, hisz támogatja a bírót, amikor az adatokat gyűjt a vádlott életkörülményeinek megismeréséhez. A vádlott hozzájárulása a büntetés kiszabásához mint feltétel növeli a végrehajtás hatékonyságát. Természetesen nem emiatt lett általános elfogadott Európában e szankciónem. A dolog mögött az áll, hogy csak így lehetett összeegyeztetni az ENSZ Egyezségokmány, illetve az európai Emberi Jogi Konvenció kényszermunka-tiltalmát és a munkával büntetés tényét.

Összegezeként megállapíthatjuk, hogy a büntetésnek több olyan eleme lehet fel a közérdekű munkára kötelezésnél, amely miatt valós alternatívája lehet a szabadságelvonással járó szankcióknak. A legtöbb helyütt bíró dönt a munkavégzés időtartamáról, de a munka jellegét a pártfogó határozza meg. Ez utóbbi természetesen igyekszik olyan feladatot kiszabni az elítéltre, hogy

³³ Az angolszász eljárásban, ha a vádlott beismeri bűnösségét a bíróság előtt, akkor elkerüli a főtárgyalást. A bíróság ilyenkor csak a büntetés kiszabásáról dönt. E gondolatmenethez kapcsolódik a vádalku, amikor is az ügyész meg a védő megegyeznek a vád tartalmát illetően. Az ügyész abból indul ki, hogy mit tud perrendszerűen bizonyítani, s ennek függvényében kicsit enged. A védő beismerésre buzdítja az elítéltet a kompromisszum érdekében. Hogy a kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon. A törvényesség kontinentális felfogása fényében szokatlan ez a megoldás, de az USA-ban is – ahol a legelterjedtebb – sokan vitatják. Lásd bővebben Bárd Károly: A büntetőhatalom megosztásának buktatói c. könyvét, mely 1987-ben jelent meg a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál.

annak se iskolai végzettségével, se munkakörével az ne álljon ellentmondásban. Sőt, egyes országokban az elítélt vallási meggyőződését is figyelembe veszik.

E büntetési nem a munkára kötelezés mellett, a pártfogó segítő felügyelete révén, alternatív lehetőséget nyújt az életmódváltásra, ugyanakkor komoly társadalmi hasznot hajt már azzal is, hogy jóval olcsóbb, mint a rendkívül költséges szabadságvesztés-büntetés. Az ingyenmunka közhasznú munka abban az értelemben is, hogy nem jelent konkurenciát a büntetlenek számára, mert olyan társadalmilag szükséges feladatok ellátását jelenti, amelyre nincs kereslet a szabad munkaerőpiacon.

Mindazonáltal a közérdekű munka mint büntetés nem csodaszer. Kitűnik ez a statisztikákból is. Franciaországban az elítéltek 2–3%-ával, Angliában 5–7%-ával (a fiataloké 11%-ával!) szemben alkalmazzák a bíróságok. Alternatívája ugyan a szabadságvesztésnek, de végrehajtandó szabadságvesztéssé változik, ha az elítélt megszegi kötelezettségét. Egy sor bűnelkövetővel szemben viszont ab ovo nem alkalmazható e szankciónem. Így például szóba sem jöhet megrögzött alkoholisták, narkomániások, mentális betegek és otthontalanok esetében.

A munkanélküliség is e jogintézmény ellen hat, hiszen nem igazi büntetés olyan valakit megfosztani a szabad idejétől, akinek abból bőségesen kijut. Logikailag az ellenkező álláspont is megindokolható. Angliában a pártfogók igyekeznek állandó munkát keresni a munkanélküli elítélt számára, s így nemegyszer előfordul, hogy a közérdekű munkára kötelezett büntetésének letöltése után szabad munkavállalóként is ottmarad.³⁴ Mindent összevetve osztom az európai szakirodalom óvatos reménykedését a közérdekű munka jövőjét illetően. Úgy vélem, azok számára, akik még nem léptek a bűnözőkarrier útjára jó, a szabadságvesztést szerencsésen helyettesítő, alternatív büntetési eszköz az ingyen végzendő közhasznú munka.

Dr. Kabódi Csaba—dr. Mezey Barna

Ajánlott irodalom

Az emberi jogok dokumentuma. (Összeállította: Kovács I.—Szabó I.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1980.

Földvári József: A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1970.

Gönczöl Katalin: Bűnözés és társadalompolitika. Akadémiai Kiadó. Bp., 1987.

Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1984.

Hevényi Attila: Reflexió Szabó András: A büntetőjog reformja — a reform büntetőjoga c. cikkére. Magyar Jog, 1989/5.

Lukács Tibor: Az elítéltek munkavégzésének jogi természete. Jogtudományi Közlöny, 1984/2.

Nagy Ferenc: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának egyes újonnan vitatott kérdései. Jogtudományi Közlöny, 1982/2.

Pál László: Nevelés a büntetésvégrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1976.

Sargorodszkij, M. D.: A büntetőjogi büntetés. II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1960.

Szabó András: A büntetőjog reformja — a reform büntetőjoga. Jogtudományi Közlöny, 1988/3.

Vermes Miklós: Büntetési rendszerünk új vonásai. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok. XVIII. kötet. Bp., 1981.

³⁴ Ez némiképp ellentmond annak a koncepciónak, hogy az elítélt ne vegye el a szabad munkavállaló elől a munkát, hisz valószínűleg nem korlátlan a nem profit érdekeltségű munkalehetőségek száma.